

Ю.Ю. Черненко, здобувач[†]

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ВИРОБНИЦТВІ ОВОЧІВ ВІДКРИТОГО ГРУНТУ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Овочівництво відкритого ґрунту є специфічною галуззю рослинництва, яка включає в себе великий набір овочевих культур, вирощуваних за різними технологіями, з різними термінами зберігання овочевої продукції, з різною собівартістю й ефективністю виробництва.

У вирішенні продовольчої проблеми велику роль відіграє розвиток товарного овочівництва, а в господарствах населення, які є основними виробниками овочів, рівень товарності низький.

Аналіз останніх публікацій. Погіршення стану овочевої галузі у ринкових умовах господарювання підкреслюють багато вчених. Характерною особливістю овочівництва є висока трудомісткість і порівняно обмежені можливості механізації виробничих процесів. Проте в недалекому минулому чимало приміських сільськогосподарських підприємств розвивали цю галузь на інтенсивній основі, використовуючи досягнення науково-технічного прогресу, досвід кращих господарств, що дозволяло збільшувати обсяги виробництва продукції та підвищувати економічну ефективність овочівництва [1, 2, 3].

Негативно вплинули на розвиток овочевої галузі скасування системи державних закупівель, гостра нестача нової техніки, інфляція, диспаритет цін. Внесення органічних добрив скоротилося у десятки разів, а це стало одним з головних факторів падіння врожайності, а отже, і збитковості галузі. Ці негативні тенденції в розвитку овочівництва вплинули на переміщення виробництва овочевої продукції із сільськогосподарських підприємств в господарства населення [4, 5].

Формування цілей статті. Дослідити сучасні тенденції у виробництві овочів відкритого ґрунту в Харківській області, з'ясувати їх стан і проблеми, намітити шляхи розвитку, які підвищать інтенсифікацію виробництва у галузі.

[†] Науковий керівник – О.В. Ульянов, д-р екон. наук, професор.

Виклад основного матеріалу досліджень. Харківська область є одним з найбільших сільськогосподарських регіонів країни, який характеризується розвинутим овочівництвом. Сприятливий температурний режим і наявність важливих природних чинників розвитку овочевої галузі – родючих ґрунтів і достатньої кількості річних атмосферних опадів – позитивно впливають на розвиток галузі.

Але через екстенсивний шлях розвитку і низьку продуктивність праці овочівництво відкритого ґрунту в регіоні розвивається повільними темпами. Проведення паювання супроводжувалося руйнуванням не тільки спеціалізації господарств з виробництва овочів, а й зв'язків між виробниками, системи збуту, переробки, зберігання і торгівлі овочевою продукцією.

Про динаміку та сучасний стан розвитку овочівництва в Харківській області дають уявлення дані табл. 1.

Як свідчать дані табл. 1, посівна площа, зайнята під овочами відкритого ґрунту, збільшилася за досліджуваний період на 57,0 % (з 22,8 до 35,8 тис. га). За цей період суттєво зросла врожайність овочевих культур на 46,0 %, валовий збір підвищився на 135,7 % (з 2775 до 6541 тис. ц).

Наведені показники покращення діяльності овочівницьких господарств відповідали б дійсності, якби продукція вирощувалась у сільськогосподарських підприємствах, де майже весь вирощений урожай підлягає реалізації. Насправді ж лєвова частка овочів відкритого ґрунту вирощується у господарствах населення, а реалізується тільки до 30 %.

Зменшення попиту на овочі через зубожіння населення і руйнацію оптового ринку також були поштовхом до зниження площ посіву овочів у сільськогосподарських підприємствах.

Виробництво овочів поступово переміщувалося в господарства населення. Вони швидше реагують на незайняті ніші ринку, збільшуючи обсяги виробництва продукції. Переміщення овочівництва у ці господарства аж ніяк не можна назвати позитивним явищем тому, що виробництво продукції здійснюється з низьким рівнем інтенсифікації.

На наш погляд, необхідно розглянути структуру виробництва овочів відкритого ґрунту не лише у цілому, але й у розрізі окремих культур. Це дозволить визначити, які категорії господарств є основними постачальниками овочів на ринок області.

Як свідчать дані, наведені у табл. 2, упродовж останнього десятиліття основними виробниками усіх овочевих культур, що вирощуються на території Харківської області, є господарства населення.

**1. Динаміка посівних площ овочевих культур відкритого ґрунту
в господарствах Харківської області***

Рік	Усі категорії господарств		У тому числі:			
			сільськогосподарські підприємства		господарства населення	
	посівна площа, тис. га	індекс посівної площі у % до 1990 р.	посівна площа, тис. га	індекс посівної площі у % до 1990 р.	посівна площа, тис. га	індекс посівної площі у % до 1990 р.
1990	22,8	100,0	14,5	100,0	8,3	100,0
1991	24,4	107,0	13,6	93,8	10,8	130,1
1992	29,4	128,9	13,3	91,7	16,1	194,0
1993	27,6	121,1	9,8	67,6	17,8	214,5
1994	30,9	135,5	7,7	53,1	23,2	279,5
1995	33,1	145,2	8,6	59,3	24,5	295,2
1996	31,7	139,0	5,9	40,7	25,8	310,8
1997	31,1	136,4	5,0	34,5	26,1	314,5
1998	28,6	125,4	3,2	22,1	25,4	306,0
1999	30,5	133,8	4,3	29,7	26,2	315,7
2000	35,7	156,6	5,0	34,5	30,7	369,9
2001	33,9	148,7	2,4	16,6	31,5	379,5
2002	31,2	136,8	1,4	9,7	29,8	359,0
2003	30,8	135,1	1,4	9,7	29,4	354,2
2004	29,3	128,5	1,2	8,3	28,1	338,6
2005	31,4	137,7	0,8	5,5	30,6	368,7
2006	30,3	132,9	1,3	9,0	29,0	349,4
2007	29,9	131,1	0,9	6,2	29,0	349,4
2008	29,0	127,2	0,7	4,8	28,3	341,0
2009	27,9	122,4	0,5	3,4	27,4	330,1
2010	28,8	126,3	0,6	4,1	28,2	339,8
2011	36,9	161,8	0,7	4,8	36,2	436,1
2012	35,8	157,0	1,0	6,9	34,8	419,3

* Розраховано автором за даними Головного управління статистики в Харківській області.

Варто відмітити, що за 1999–2012 рр. структура валового збору овочів відкритого ґрунту зазнала певних змін. Сталося подальше

скорочення питомої ваги сільськогосподарських підприємств у розрізі усіх вирощуваних культур: капусти – на 20,3, огірків – 4,7, томатів – 5,6, буряка столового – 62,0, моркви столової – 6,8, цибулі на ріпку – на 42,7 відсоткових пунктів відповідно.

2. Розмір і структура валового збору в розрізі окремих культур за категоріями господарств Харківської області*

Культура	1999 р.						2012 р.					
	Господарства усіх категорій		Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення		Господарства усіх категорій		Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення	
	тис. ц	%	тис. ц	%	тис. ц	%	тис. ц	%	тис. ц	%	тис. ц	%
Капуста	445,9	100,0	114,5	25,7	331,4	74,3	1556,1	100,0	83,9	5,4	1472,2	94,6
Огірки	388,4	100,0	23,7	6,1	364,7	93,9	578,0	100,0	7,8	1,4	570,2	98,6
Томати	751,8	100,0	43,6	5,8	708,2	94,2	1474,8	100,0	2,5	0,2	1472,3	99,8
Буряк столовий	61,2	100,0	40,1	65,5	21,1	34,5	644,1	100,0	22,7	3,5	621,4	96,5
Морква столова	294,0	100,0	38,4	13,1	255,6	86,9	497,2	100,0	31,2	6,3	466,0	93,7
Цибуля на ріпку	46,7	100,0	23,7	50,8	23,0	49,2	645,6	100,0	52,5	8,1	593,1	91,9
Часник	36,7	100,0	0,1	0,3	36,6	99,7	67,7	100,0	0,1	0,2	67,6	99,8
Інші овочі	717,6	100,0	5,4	12,1	678,5	94,6	1077,8	100,0	4,5	0,4	1073,3	99,6
Разом	2742,3	100,0	323,2	11,8	2419,1	88,2	6541,3	100,0	205,2	3,1	6336,1	96,9

* Таблиця складена автором на підставі даних Головного управління статистики Харківської області.

Ситуація, що склалася, на наш погляд, не є сприятливою. Зараз господарства населення не в змозі забезпечити великі міста і населені пункти високоякісною овочевою продукцією, а переробну промисловість – необхідною сировиною. За умови такої демографічної ситуації і масової міграції працездатного населення в міста розв'язати вказану проблему можна тільки шляхом відродження овочівництва на промисловій основі, концентрації його в спеціалізованих господарствах і розвитку приміських зон овочівництва.

Переміщення виробництва овочів відкритого ґрунту в господарства населення негативно позначається на розвитку галузі. Господарства населення в основному самі споживають вирощену продукцію, а на продовольчий ринок постачаються лише надлишки. Тенденція, що склалася, призводить до звуження ринку споживання і сировинної бази переробної промисловості. Незадоволений попит на овочі покривається за рахунок імпорتنих постачань, обсяги яких стабільно залишаються великими.

Висновки. На основі проведеного аналізу основних економічних показників виробництва овочів відкритого ґрунту ми дійшли висновку, що в плані подальшого розвитку галузі за інтенсивним шляхом, забезпечення населення необхідними продуктами харчування і насичення внутрішнього ринку найбільш перспективними є сільськогосподарські підприємства.

Бібліографічний список: 1. Яковенко К.І. Овочівництво України на порозі ХХІ ст. / К.І. Яковенко / Вісн. аграр. науки. – 2000. – № 8. – С. 21–24. 2. Яровой Г. Современное состояние и перспективы развития овощеводства в Украине / Г. Яровой, В. Плужников // Овощеводство. – 2006. – № 9. – С. 8–10. 3. Криворучко В.І. Розвиток овочівництва в Україні / В.І. Криворучко // Економіка АПК. – 1999. – № 1. – С. 117–118. 4. Олійник Т.І. Тенденції, фактори та перспективи розвитку господарств різних категорій в аграрному секторі економіки України / Т.І. Олійник // Економіка України. – 2007. – № 7. – С. 56-64. 5. Амбросов В.Я. Напрями організаційного удосконалення великотоварних підприємств / В.Я. Амбросов // Організаційно-економічні трансформації в аграрному виробництві: матеріали Третіх регіон. річних зборів Північно-Східного відділення Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників. – Х.: ХНТУСГ, 2010. – С. 97-100.

Черненко Ю.Ю. Современные тенденции в производстве овощей открытого грунта в Харьковской области. Рассмотрен вопрос состояния овощеводства открытого грунта в сельскохозяйственных предприятиях и хозяйствах населения за 22-летний период и намечены перспективы развития отрасли на перспективу.

Chernenko Y. Modern tendencies in the production of vegetables of open soil in the Kharkov region. The question of the state of vegetable - growing of open soil is considered in agricultural enterprises and economies of population for 22-years-old period and the prospects of development of industry are set on a prospect.